RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR TA’SIRIDA SHAXSNING IJTIMOIY IDENTIFIKATSIYASI VA QADRIYATLAR TIZIMI TRANSFORMATSIYASI

Yaznonov Muhammad Sarvar o‘g‘li
O‘zbekiston Milliy universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Maqolada raqamli texnologiyalar ta’sirida shaxsning ijtimoiy identifikatsiyasi va qadriyatlar tizimida yuz berayotgan o‘zgarishlar ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Raqamli identifikatsiya shaxsning o‘zini namoyon etishi bilangina emas, platformalardagi algoritmik saralash, auditoriya bahosi va ma’lumotlar asosida yaratiladigan raqamli profil bilan ham bog‘liq ekani asoslanadi. Qadriyatlar transformatsiyasi an’anaviy me’yorlarning yo‘qolishi emas, ularning ko‘rinish, tezlik, ommaviy tan olinishi va individuallashuv mezonlari ta’sirida qayta tartiblanishi sifatida izohlanadi. Inson subyektligini saqlash uchun raqamli refleksivlik, madaniy vorisiylik va mas’uliyatli muloqotning ahamiyati ko‘rsatiladi.

Kalit so‘zlar: raqamli texnologiyalar, ijtimoiy identifikatsiya, qadriyatlar tizimi, raqamli profil, algoritmik saralash, o‘zini namoyon etish, madaniy vorisiylik, raqamli refleksivlik.

Аннотация. В статье с социально-философской точки зрения анализируются изменения социальной идентификации личности и системы ценностей под воздействием цифровых технологий. Обосновывается, что цифровая идентификация связана не только с самопрезентацией, но и с алгоритмическим отбором, оценкой аудитории и профилем, формируемым на основе данных. Трансформация ценностей рассматривается не как исчезновение традиционных норм, а как изменение их иерархии под влиянием видимости, скорости, массового признания и индивидуализации. Раскрывается значение цифровой рефлексивности, культурной преемственности и ответственной коммуникации для сохранения субъектности личности.

Ключевые слова: цифровые технологии, социальная идентификация, система ценностей, цифровой профиль, алгоритмический отбор, самопрезентация, культурная преемственность, цифровая рефлексивность.

Abstract. The article provides a socio-philosophical analysis of changes in personal social identification and value systems under the influence of digital

DOI: 10.5281/zenodo.24240578

technologies. Digital identification is shown to depend not only on self-presentation but also on algorithmic selection, audience evaluation, and data-based profiling. Value transformation is interpreted not as the disappearance of traditional norms, but as their reordering under the pressures of visibility, speed, public recognition, and individualization. The article highlights digital reflexivity, cultural continuity, and responsible communication as conditions for preserving personal agency.

Keywords: digital technologies, social identification, value system, digital profile, algorithmic selection, self-presentation, cultural continuity, digital reflexivity.

Kirish. Raqamli texnologiyalar shaxsning jamiyatdagi o‘rnini anglash usullarini sezilarli darajada o‘zgartirdi. Inson o‘zini endi faqat oila, mahalla, kasb, hudud yoki milliy mansublik orqali emas, balki tarmoqdagi profili, kuzatadigan hamjamiyatlari, yaratadigan mazmuni va raqamli aloqalari orqali ham ifodalaydi. Ushbu jarayon ijtimoiy identifikatsiyani kengaytiradi, biroq uni platforma talablariga mos ravishda soddalashtirish xavfini ham tug‘diradi. Profilga joylangan surat, fikr yoki qiziqish shaxsning butun mohiyatini aks ettirmasa-da, auditoriya va algoritm uni aynan shu belgilar orqali tanishi mumkin.

UNESCO raqamli fuqarolik ta’limini tanqidiy fikrlash, axloqiy mas’uliyat va faol ijtimoiy ishtirok bilan bog‘laydi [1]. UNICEFning raqamli bolalik bo‘yicha hisobotida esa texnologiyadan olinadigan foyda qurilmaning mavjudligiga emas, foydalanish sifati, ko‘nikma va ijtimoiy sharoitga bog‘liqligi qayd etiladi [2]. O‘zbekistonda sun’iy intellektni 2030-yilgacha rivojlantirish strategiyasi davlat va jamiyat hayotida ma’lumotlarga asoslangan tizimlar ta’siri kengayishini ko‘rsatadi [10]. Shunday sharoitda identifikatsiya va qadriyatlar masalasi texnik moslashuv emas, insonning o‘zligini saqlashi hamda ongli ravishda rivojlantirishi muammosiga aylanadi.

Maqolaning maqsadi raqamli texnologiyalar ta’sirida ijtimoiy identifikatsiya va qadriyatlar tizimi transformatsiyasining ichki mexanizmlarini ochib berishdir. Tahlilda tizimli, aksiologik, qiyosiy va germenevtik usullardan foydalanildi. Asosiy e’tibor raqamli muhitning shaxsga tashqi ta’sirigagina emas, insonning mazkur muhitdagi me’yorlarni qabul qilishi, ularga munosabat bildirishi va yangi ma’no yaratish qobiliyatiga qaratildi.

Ijtimoiy identifikatsiya shaxsning “men kimman?” degan savolga ijtimoiy aloqalar, guruhga mansublik va boshqalarning tan olishi orqali javob topish jarayonidir. E. Goffman kundalik muloqotda inson o‘zini muayyan auditoriyaga mos tarzda taqdim etishini ko‘rsatgan [3]. Raqamli muhit bu holatni keskin kuchaytiradi: shaxs bir vaqtning o‘zida turli auditoriyalarga murojaat qiladi, uning ifodasi

saqlanadi, qayta tarqaladi va dastlabki kontekstdan uzilishi mumkin. Natijada identiklik barqaror tarjimai hol bilan birga doimiy ravishda tahrirlanadigan ommaviy matnga ham aylanadi.

Raqamli identifikatsiyada shaxsning o‘zi yaratgan obraz bilan platforma yaratgan profil o‘rtasida farq mavjud. Inson qaysi ma’lumotni oshkor qilishni tanlaydi, platforma esa qidiruv, tomosha, xarid va aloqa izlari asosida uning xulqiy qiyofasini shakllantiradi. Mazkur profil foydalanuvchiga qanday axborot, reklama yoki hamjamiyat tavsiya qilinishiga ta’sir etadi. Shaxs o‘zini erkin tanlayotgandek his qilgan paytda uning tanlov maydoni avvalgi xatti-harakatlar asosida torayishi mumkin. Bu holat identiklikni ichki o‘zini anglash bilan tashqi algoritmik tasnif o‘rtasidagi munosabat sifatida ko‘rishni talab qiladi.

M. Kastels ta’riflagan tarmoq jamiyatida mansubliklar hududiy chegaradan chiqib, axborot oqimlari orqali qayta tashkil topadi [4]. D. boyd yoshlarning tarmoqdagi ommaviy makonlarda o‘z tengdoshlari bilan aloqa qilish, ko‘rinish va tan olinish tajribasini egallashini ta’kidlaydi [5]. Bu imkoniyat shaxsga qiziqishlari yaqin hamjamiyat topish va o‘z ovozini ifodalashga yordam beradi. Shu bilan birga, tan olinish “layk”, ko‘rish va kuzatuvchi soni bilan o‘lchanganda, ijtimoiy qiymat mazmuniy munosabatdan raqamli ko‘rsatkichga ko‘chadi.

Qadriyatlar transformatsiyasi an’anaviy qarashlarning birdan yo‘qolishini anglatmaydi. Oila, hurmat, hamjihatlik, bilim, mehnat va vatanparvarlik kabi qadriyatlar saqlanadi, ammo ularni ifodalash va baholash mezonlari o‘zgaradi. Tarmoqdagi ko‘rinish, tezkor munosabat va ommaviy tasdiq ayrim hollarda sabr, chuqur mulohaza va shaxsiy mas’uliyatdan ustun qo‘yiladi. Mazmunning qiymati uning hayotiy ahamiyati bilan emas, qanchalik tez tarqalgani bilan o‘lchanishi qadriyatlar ierarxiyasini sezdirmasdan qayta tartiblaydi.

Transformatsiyaning muhim manbai algoritmik seleksiyadir. Tavsiya tizimi foydalanuvchining avvalgi qiziqishlariga mos mazmunni ko‘paytirib, ayrim qarashlarni odatiy va umumiy fikr sifatida namoyon qiladi. Natijada shaxs ko‘rayotgan axborotini jamiyatning yaxlit manzarasi deb qabul qilishi mumkin. Media va axborot savodxonligi algoritm ta’sirini anglash, manbani tekshirish hamda qarama-qarshi dalil bilan ishlash qobiliyatini talab etadi [6]. Raqamli kompetensiya bo‘yicha tadqiqotlar ham texnik ko‘nikma bilan tanqidiy va axloqiy qobiliyatlar bir xil rivojlanmasligini ko‘rsatadi [7].

Raqamli muhit qadriyatlarni individuallashtirish bilan birga ularni tijoratlashtiradi. Shaxsning didi, e’tiqodi yoki hayot tarzi auditoriya e’tiborini jalb qiladigan kontentga aylanishi mumkin. S.Turkle raqamli aloqaning ko‘payishi chuqur suhbat va yaqinlik sifatini avtomatik ravishda oshirmasligini ta’kidlaydi [8]. Muammo ommaviy ifodaning o‘zida emas, ichki e’tiqod tashqi tasdiqqa to‘liq qaram

bo‘lib qolishidadir. Qadriyat insonning qarorini boshqaradigan mezon bo‘lishdan chiqib, boshqalarga ko‘rsatiladigan ramzga aylansa, identiklikning mazmuniy yaxlitligi zaiflashadi.

Raqamli identiklik shaxsga turli rollarni sinab ko‘rish va o‘zini erkinroq ifodalash imkonini beradi. Biroq turli platformalarda yaratilgan obrazlar o‘rtasidagi masofa kattalashganda, inson o‘zini auditoriya kutgan qiyofaga moslashtira boshlaydi. Autentiklik bu yerda barcha vaziyatda bir xil ko‘rinish emas, balki turli rollar ortida asosiy e’tiqod va mas’uliyatning saqlanishidir. Shaxsning onlayn xulqi oflayn hayotdagi axloqiy mezonlardan uzilsa, raqamli erkinlik ichki bo‘linishga olib kelishi mumkin.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlar o‘rtasidagi munosabat ham yangi mazmun kasb etadi. Raqamli makon boshqa madaniyatlar bilan tanishish, til va tajribalarni o‘zlashtirish imkonini beradi. Bu jarayon milliy o‘zlikka tahdid sifatida emas, uni anglash va yangicha ifodalash imkoniyati sifatida boshqarilishi lozim. Madaniy vorisiylik tayyor shakllarni o‘zgarishsiz takrorlash emas; tarixiy xotira va axloqiy mezonlarni yangi kommunikativ sharoitda mazmunli davom ettirishdir. UNESCOning sun’iy intellekt etikasi bo‘yicha tavsiyasi texnologik taraqqiyotni inson qadr-qimmati, xilma-xillik va huquqlar bilan uyg‘unlashtirish zarurligini belgilaydi [9].

Raqamli transformatsiya sharoitida shaxs subyektligini saqlash raqamli refleksivlikka bog‘liq. Bu qobiliyat foydalanuvchining o‘zini qanday ko‘rsatayotgani, qaysi mezon asosida baho berayotgani va algoritmik tavsiyalar uning tanloviga qanday ta’sir qilayotganini anglashini bildiradi. Ta’limda manba tekshirish, raqamli iz, shaxsiy ma’lumot, mualliflik, sun’iy intellekt natijasini baholash va onlayn bahs etikasi fanlararo mazmunda o‘rgatilishi zarur. Bunday yondashuv shaxsni platformadan cheklamaydi, aksincha undan ongli foydalanish imkonini kengaytiradi.

Oila va mahalla qadriyatlarning jonli tajribasini ta’minlaydi. Bevosita suhbat, avlodlararo xotira, jamoaviy mehnat va o‘zaro yordam raqamli mazmun bilan raqobatlashadigan eski odatlar emas, identiklikning ijtimoiy ildizlaridir. Davlat va platformalar esa maxfiylik, tushunarli tavsiya mexanizmi, zararli mazmundan himoya va shikoyat qilish imkoniyatini ta’minlashi kerak. Yangilangan “O‘zbekiston - 2030” strategiyasida raqamlashtirilgan boshqaruv va monitoring vositalarining kengayishi [11] fuqarolarning axboriy mustaqilligi hamda huquqiy madaniyatini parallel rivojlantirish zaruratini kuchaytiradi.

Xulosa. Raqamli texnologiyalar shaxsning ijtimoiy identifikatsiyasini ko‘p qatlamli va harakatchan jarayonga aylantirdi. Inson o‘zini namoyon etish imkoniyatiga ega bo‘lish bilan birga algoritmik tasnif, auditoriya bahosi va raqamli

izlar ta’sirida shakllanadigan tashqi profil bilan ham yuzlashmoqda. Qadriyatlar tizimida kuzatilayotgan o‘zgarishlar me’yorlarning yo‘qolishidan ko‘ra, ularning ko‘rinish, tezlik, ommaviy tan olinish va shaxsiy tanlov mezonlari asosida qayta tartiblanishida namoyon bo‘ladi.

Transformatsiyaning ijobiy natijasi shaxs yangi hamjamiyatlar, bilim va ifoda shakllariga kirganida yuzaga keladi. Salbiy natija esa tan olinishi raqamli ko‘rsatkichlarga bog‘lanib, algoritmik tavsiya mustaqil fikr o‘rnini egallaganida kuchayadi. Shu sababli raqamli refleksivlik, media savodxonlik, madaniy vorisiylik, mas’uliyatli muloqot va shaxsiy ma’lumotlar himoyasi yagona tarbiyaviy hamda institutsional vazifa sifatida qaralishi lozim. Texnologiya shaxsga tayyor identiklik yuklamasdan, uning o‘zligini ongli ravishda qurishiga xizmat qilgan taqdirdagina qadriyatlar transformatsiyasi insoniy taraqqiyot mazmunini kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. UNESCO. Global Citizenship Education in a Digital Age: Teacher Guidelines. Paris: UNESCO, 2024.
2. UNICEF Innocenti. Childhood in a Digital World. Florence: UNICEF Innocenti, 2025.
3. Goffman E. The Presentation of Self in Everyday Life. New York: Anchor Books, 1959.
4. Castells M. The Rise of the Network Society. 2nd ed. Chichester: Wiley-Blackwell, 2010.
5. boyd d. It’s Complicated: The Social Lives of Networked Teens. New Haven: Yale University Press, 2014.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 14-oktabrdagi PQ-358-son qarori. Sun’iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 16-fevraldagi PF-21-son Farmoni. “O‘zbekiston - 2030” strategiyasini 2026-2030-yillarda amalga oshirishga doir chora-tadbirlar to‘g‘risida.